

Дослідження/

Ганна Карчева

Кандидат економічних наук,
доцент Університету
банківської справи
Національного банку України

Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення

У статті досліджено розвиток банківської системи України відповідно до розробленої американським економістом Х.Мінскі гіпотези фінансової нестабільності та виокремлених ним трьох режимів фінансування. Розглянуто основні проблеми функціонування банківської системи в посткризовий період та шляхи їх вирішення. Надано пропозиції щодо напрямів реформування банківського сектору та вдосконалення регулювання банківської системи України, зокрема щодо доцільності переходу від проциклічного до антициклічного регулювання діяльності банків, підвищення ефективності державної капіталізації банківських установ і фінансової реструктуризації банківської системи в цілому.

Нинішня стагнація кредитування перешкоджає відновленню економіки країни та свідчить про недостатню комплексність політики щодо подолання наслідків фінансової кризи в Україні. Значний спад економіки в період кризи загострив питання пошуку нових шляхів її розвитку, необхідність створення економіки нового типу, зорієнтованої на розширення попиту на продукцію вітчизняних товаровиробників, для чого насамперед необхідно збільшити обсяги кредитування.

Водночас значні обсяги проблемних кредитів, які зумовили величезні збитки банків, та обсяги отриманих кредитів рефінансування, які банки мають повернути, свідчать про недостатню фінансову стійкість банківської системи в посткризовий період та обмежені можливості кредитування, необхідність реформування банківської системи, підвищення ефективності капіталізації банків за участі держави і переходу до нової моделі нагляду.

Нині актуальним питанням подолання банківської кризи науковці приділяють багато уваги. Серед учених над цією тематикою, зокрема, працюють В.М.Гець, С.Ю.Глазилін, Н.М.Ше-

лудько, Д.А.Митяєв, Т.С.Смолженко, В.І.Міщенко, О.Д.Вовчак, Л.О.Примостка, А.П.Вожжов, О.І.Барановський, І.О.Школьник та інші.

Однак у літературі все ж недостатньо висвітлено окремі важливі проблеми розвитку банківської системи в посткризовий період. Серед них – відновлення кредитування, необхідність реформування банківського сектору та переходу до антициклічного регулювання діяльності банків України, підвищення ефективності капіталізації банків за участі держави, фінансова реструктуризація банківської системи.

Тож зупинимось на цих науково-практичних питаннях детальніше.

***

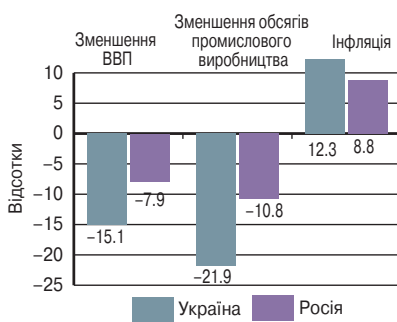
В умовах тривалої світової кризи, відсутності чіткого виявлення її причин та розробки ефективних заходів подолання наслідків дедалі більшої популярності серед кількох економічних теорій набуває посткейнсіанський підхід, представлений працями американського вченого Хаймана Філіпа Мінскі. Маємо на увазі передусім висунуту ним гіпотезу фінансової нестабільності (financial instability hypothesis) та виокремлення і дослідження кількох режимів фінан-

сування (забезпечене фінансування (hedge finance), спекулятивне фінансування (speculative finance) і Понці-фінансування (Ponzi finance)), в залежності від потоку прибутків та боргових зобов'язань.

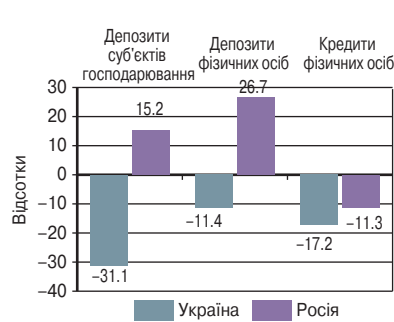
Зробимо спробу проаналізувати стан банківської системи України, спираючись на теоретичні засади Х.Мінскі [1, 2].

Із результатів проведеного нами аналізу випливає, що в 2001–2004 роках в Україні спостерігалася ендогенна модель розвитку банківської системи. Характерним для неї був режим забезпеченого фінансування, про що свідчить високий рівень високоліквідних коштів (банки після кризи 1998 року намагалися підтримувати значну ліквідну “подушку безпеки”), зниження втричі частки проблемних кредитів, значне підвищення коштів, залучених від населення, над отриманими кредитами, незначна частка коштів нерезидентів у пасивах. Зауважимо, що в цей період уже почали з'являтися ознаки спекулятивного фінансування, про що свідчать високі темпи кредитування (так званий “кредитний бум”) в основному за рахунок ресурсів, залучених від населення, та зростання

Графік 1. Макропоказники України та Росії за 2009 рік

Графік 2. Темпи приросту (зменшення) депозитів та кредитів у 2009 році

обсягів коштів на рахунках суб'єктів господарювання.

Ситуація різко змінилася в 2005–2006 роках, коли банківська система України переорієнтувалася на екзогенну модель розвитку і кредитна активність банків набула ознак “буму”, заснованого на ірраціональних очікуваннях. Позичальникам часто надавалися кредити, платежі за якими перевищували їхні доходи, тож останні вимушені були звертатися за новими кредитами, щоб уникнути дефолту. Тобто почали домінувати спекулятивне і Понці-фінансування. Статистично ці види фінансування переважали в 2007–2008 роках, що, крім іншого, пов'язано з експансією іноземного капіталу та залученням банками в значних обсягах короткострокових коштів від нерезидентів. Це й стало каталізатором банківської кризи, оскільки останнє явище мало проциклічний характер. Банківська система виявилася неспроможною до функціонування в умовах відкритих систем та нездатною протистояти глобальним кризовим викликам. Ендогенний характер переходу від забезпеченого до спекулятивного і Понці-фінансування потребував відповідного державного втручання з метою недопущення широкомасштабної кризи. Однак Україна не мала ефективних інструментів щодо регулювання входження іноземного капіталу, короткострокових іноземних інвестицій та стримування спекулятивного фінансування [3, с. 9].

Перехід до режиму спекулятивного фінансування та неспроможність банківської системи протистояти внутрішнім і зовнішнім викликам зумовили значні втрати економіки та банківської системи в період фінансової кризи, а також складний шлях виходу з кризи. Для економіки України та банківської системи “дно” кризи виявилось набагато глибшим порівняно з іншими країнами (див.

графіки 1 і 2).

Поліпшення макроекономічної ситуації та заходи, вжиті Національним банком України, мали позитивний вплив на стан банківської системи України і сприяли створенню необхідних передумов для відновлення кредитування економіки. Нині в Україні спостерігається економічне зростання (ВВП за I квартал 2010 року збільшився на 4.8%; за 5 місяців – на 6.1%). Міжнародний валютний фонд прогнозує зростання ВВП України на 3.7% в 2010 році та на 4.1% – у 2011 році.

Триває стабілізація обмінного курсу та зниження рівня інфляції. Індекс інфляції у травні становив 99.4%. Облікова ставка НБУ знизилася до 9.5%, що створює умови для зниження процентних ставок у процесі кредитування банками позичальників.

Певна стабілізація спостерігається і в банківській системі. Вона проявляється передусім у зміцненні довіри до банків та відновленні їх ресурсної бази, підвищенні рівня ліквідності й платоспроможності.

Про відновлення довіри до банків та поповнення ресурсної бази свідчить зростання (починаючи з II півріччя 2009 року) обсягів коштів, залучених банками від фізичних осіб. Із початку 2010 року їх обсяг збільшився на 22.6 млрд. грн., або на 10.8% і за станом на 01.06.2010 р. становив 232.7 млрд. грн., або 30.7% від зобов'язань банків. Поліпшення економічної ситуації в країні сприяє зростанню обсягів коштів на поточних рахунках суб'єктів господарювання – з початку року на 8.7 млрд. грн., або на 7.6%. Основна частина приросту коштів населення та весь обсяг приросту коштів юридичних осіб припадає на депозити в національній валюті, що свідчить про підвищення довіри до гривні, а також про зменшення інфляційних та де-

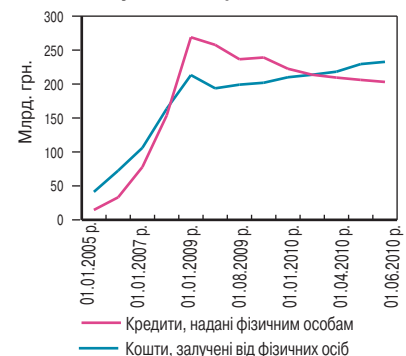
вальваційних очікувань [4].

Зауважимо, що починаючи з 01.03.2010 р. кошти, залучені від населення, перевищили суму кредитів, отриманих від банків (див. графік 3), тобто “бульбашка”, яка виникла за станом на 01.01.2008 р., “здулася” і населення знову стає основним кредитором банківської системи.

Зниження ділової активності й відновлення ресурсної бази сприяли вирішенню однієї з ключових структурних проблем банківської системи України – зменшенню розриву між наданими кредитами та коштами, залученими від нефінансового сектору, так званої “кредитної ями”. За станом на 01.01.2009 р. розрив досягнув критичного значення: обсяг кредитів, наданих нефінансовому сектору, перевищив суму коштів на клієнтських рахунках і депозитах на (–)384.3 млрд. грн., тобто на суму, в 3.1 раза більшу, ніж обсяг регулятивного капіталу банків України (в Росії – на суму, більшу в 1.5 раза) [5, с. 27]. За станом на 01.06.2010 р. внаслідок стагнації кредитування на тлі стійкого зростання депозитної бази “кредитна яма” зменшилася до (–)314.6 млрд. грн., що в 2.1 раза перевищувало регулятивний капітал банків України. Зауважимо, що наявність значної “кредитної ями” свідчить про функціонування банків у режимі спекулятивного фінансування та відсутність здорової фінансової основи для збалансованого економічного зростання в Україні. Незважаючи на певні позитивні структурні зрушення в банківській системі України, поки що зберігається модель залежного розвитку від зовнішніх кон'юнктурних запозичень, що містить у собі серйозні ризики для банківської системи України.

Про певні ознаки стабілізації банківської системи свідчить також

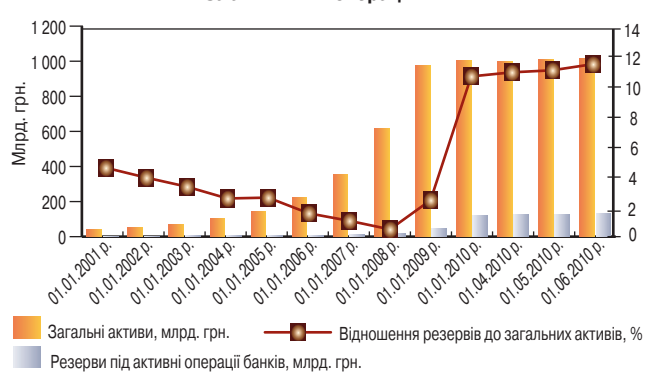
Графік 3. Динаміка кредитів, наданих банками фізичним особам, та обсягів коштів, залучених від фізичних осіб

Графік 4. Розрив між кредитами та депозитами нефінансового сектору ("кредитна яма")

Графік 5. Динаміка формування банками України резервів за активними операціями

зростання рівня ліквідності й капіталізації банківської системи (її платоспроможності). Банківська система як ніколи має високий рівень адекватності регулятивного капіталу, який з початку року досягнув 20.6% (за норми не менше 10%). Це найвище значення, починаючи з 2000 року. Підвищення рівня капіталізації значною мірою відбулося за рахунок зростання статутного капіталу (за 2009 рік – на 36.7 млрд. грн., або на 44.6%, з початку 2010 року – на 13.8 млрд. грн., або на 11.5%), зокрема у зв'язку з виконанням банками програм капіталізації за результатами діагностичного обстеження банків, проведеного аудиторськими компаніями за результатами діяльності банків у 2008 і 2009 роках. Зауважимо, що підвищення рівня капіталізації не супроводжувалося адекватним зростанням рівня ліквідності банків.

Порівняно з 01.01.2009 р. обсяг високоліквідних активів (готівка + кошти на коррахунках в НБУ та інших банках) за станом на 01.06.2010 р. збільшився на 25.4 млрд. грн., а їх частка в загальних активах зросла з 8.2 до 10.3%. Про підвищення рівня ліквідності банків України свідчить і те, що банки практично не звертаються до Національного банку Укра-

їни за кредитами рефінансування. Водночас рівень повернення раніше отриманих кредитів рефінансування залишається низьким. Порівняно з початком 2010 року обсяг кредитів, отриманих банками від Національного банку, скоротився з 86.3 млрд. грн. до 79.6 млрд. грн. у квітні 2010 року (в 2007 році цей показник становив 1.7 млрд. грн. [6]). Зауважимо, що величезний обсяг отриманих банками кредитів рефінансування відволікає їх ресурси на погашення кредитів рефінансування і стримує кредитну активність.

Водночас слід звернути увагу на певні структурні диспропорції у високоліквідних активах банків, зокрема, на вдвічі менший обсяг коштів на рахунках у Національного банку України (26.2 млрд. грн.) порівняно з коштами на коррахунках в інших банках (55.2 млрд. грн.). Зрозуміло, що розміщуючи кошти на коррахунках у банках-нерезидентах, українські банківські установи кредитують західні економіки, а не економіку України. Зауважимо, що на сьогодні банківська система України має значно нижчий запас міцності з ліквідності порівняно з Росією. Так, хоча обсяг коштів, розміщених у Національному банку України, і збільшив-

ся, він становить лише 2.6% від активів, тоді як кошти, розміщені в Банку Росії, дорівнюють 6.9%. Нижче 4.2% [5] цей показник у сусідній країні за період фінансової кризи не опускався. Незначний обсяг коштів, розміщених на рахунках у Національному банку України, та висока частка проблемних кредитів свідчать про обмежені можливості банківської системи України в кредитуванні економіки та забезпеченні розвитку за інноваційною моделлю.

Особливість нинішньої фінансової кризи в тому, що вирішення проблеми ліквідності в більшості економік не гарантувало відновлення фінансування реального сектору економіки. Причому проблема полягає в зниженні схильності до ризику не лише банків, а й позичальників. Спостерігається перехід банківських установ до режиму забезпеченого фінансування: наприклад, японський бізнес практично весь 2009 рік демонстрував укр. низький попит на кредити, незважаючи на майже нульові ставки.

Подібні закономірності простежуються і в Україні. Незважаючи на підвищення рівня ліквідності й капіталізації – основи стабільного функціонування та розвитку банківської системи, подальший її розвиток

Таблиця 1. Динаміка та структура високоліквідних активів банків України

Млн. грн.

Показники	01.01. 2009 р.	01.01. 2010 р.	01.05. 2010 р.	01.06. 2010 р.	Приріст порівняно з 01.01.2009 р.		Приріст порівняно з 01.01.2010 р.	
					млн. грн.	%	млн. грн.	%
Готівка	20 668	21 725	23 623	23 441	2 773	13.4	1 716	7.9
Відсоток до активів	2.1	2.2	2.3	2.3				
Кошти в НБУ	18 768	23 337	26 547	26 488	7 720	41.1	3 151	13.5
Відсоток до активів	1.9	2.3	2.6	2.6				
Кошти на коррахунках в інших банках	40 406	51 323	55 731	55 216	14 810	36.7	3 893	7.6
Відсоток до активів	4.2	5.1	5.5	5.4				
Високоліквідні активи, всього	79 842	96 385	105 901	105 145	25 303	31.7	8 760	9.1
Відсоток до загальних активів	8.2	9.6	10.5	10.3				
Загальні активи	973 332	1 001 626	1 012 103	1 016 481	43 149	4.4	14 855	1.5

стримують високі ризики в діяльності банків, зростання в значних обсягах неповернутих кредитів позичальниками. Це зумовлює формування додаткових резервів і спричиняє величезні збитки банківської системи України та значні втрати капіталу і є свідченням високої фінансової нестабільності й чутливості вітчизняних банківських установ до ризиків. За результатами 2009 року збитки банків України становили 38.4 млрд. грн., із них майже третина (11.8 млрд. грн., або 30.7%) – це збитки трьох банків, капіталізованих за участі держави. За 5 місяців 2010 року збитки становили 7.4 млрд. грн.

Як свідчать основні показники діяльності банків України, капіталізація банківських установ за участі держави та надання Національним банком України кредитів рефінансування не сприяли наповненню реального сектору економіки кредитними ресурсами. Маючи достатній рівень ліквідності й платоспроможності, банки не поспішають із кредитуванням для забезпечення якісного її відновлення. Для банківських установ нині привабливішими є операції з цінними (зокрема державними) паперами. Причиною тому – їх висока дохідність. За 5 місяців 2010 року вкладення банків у цінні папери збільшилися на 23.7 млрд. грн., або на 60.3%, тоді як обсяги кредитів, наданих суб'єктам господарювання, скоротилися на 1.4%, а фізичним особам – на 8.7%.

У зв'язку з цим значний інтерес становить досвід Китаю, де безпрецедентне зростання обсягів державних інвестицій, які були антициклічними, забезпечило цій країні збереження високих темпів економічного зростання. Китай на момент фінансової кризи володів не лише достатніми фінансовими ресурсами для проведення стимулюючої політики, а й налагодженими каналами надання їх конкретним адресатам у реальній економіці, що гарантувало цільове використання цих коштів і забезпечило високі темпи економічного зростання цієї країни в період фінансової кризи [7]. Слід зазначити, що хоча прямі державні витрати розвинутих економік у реальному секторі й збільшилися, основна частина антикризових пакетів використовувалася передусім для підтримки банківської і фінансової систем, тобто могла вплинути на ВВП лише через відновлення банківського кредитування. Така тен-

денція притаманна й Україні.

На сьогодні найбільшою загрозою для банківської системи України є значне зростання обсягів проблемних кредитів (у 12 разів, вони сягнули 77.3 млрд. грн., а частка в кредитному портфелі збільшилася з 1.4 до 10.7%; в Росії цей показник за корпоративними кредитами становить 6%, за роздрібними – 7%). Це є свідченням високих ризиків у банківській системі та зумовлює значні відрахування в резерви на покриття збитків за активними операціями. Відношення резервів до активів зросло з 3.3 до 12.6% (в Росії за роздрібними кредитами – до 9.9%, за корпоративними – до 10.8%) [5, с. 27]. Зберігається негативна тенденція до збільшення обсягу проблемних активів: за травень 2010 року прострочена заборгованість за кредитами зросла на 3 млрд. грн., або на 4%.

Перший заступник Голови Банку Росії Геннадій Мелік'ян в інтерв'ю телеканалу "Раша тудей" (Russia Today) зазначив, що загальною проблемою російських банків, котрі найбільше постраждали від фінансової кризи, було кредитування власників банків. За його словами, 80% кредитних організацій, у яких відкликано ліцензії, кредитували саме своїх власників. Банк Росії планує вжити заходів для недопущення подібної ситуації в майбутньому, зокрема він має намір зобов'язати банки в разі кредитування бізнесу власників банку збільшувати обсяги обов'язкових резервів. Планується підвищити коефіцієнт ризику за такими операціями, а також змінити підхід щодо визначення афілійованих компаній з власниками банків тощо. Подібні проблеми характерні й для банків України.

Зростання обсягів проблемних кредитів стало причиною зниження рівня ліквідності внаслідок неповернення кредитів, зростання збитків через значні обсяги формування резервів і збільшення кількості неплатоспроможних установ, послаблення інвестиційної привабливості.

Український фінансовий сектор порівняно з міжнародним виглядає доволі непривабливо. Відповідно до останнього рейтингу конкурентоспроможності WEF 2009–2010 (розділ "Financial market sophistication") Україна посідає 106 місце і поступається багатьом країнам із ринками, що розвиваються [8, с. 46].

Очевидно, що наведений у таблиці

ці 2 рейтинг є дещо суб'єктивним, але він відображає реальне ставлення іноземних інвесторів до українського фондового ринку.

Значні обсяги проблемних кредитів стримують кредитування банками економіки та населення. За даними міжнародного рейтингового агентства Мудіс (Moody's), на кінець 2009 року в Україні простроченими були 18% іпотечних позик у гривнях і 27% – в іноземних валютах. Насторожує значний обсяг реструктуризованих кредитів. За прогнозами, знадобиться ще 2-3 роки для вирішення проблеми "поганих" кредитів, але існує ризик, що реструктуризовані кредити із часом можуть стати неповернутими позиками, а це призведе до виникнення нових проблем у банках.

Наслідком такої ситуації є зниження ефективності виконання банківською системою основної її функції – посередницької. Залучені від населення депозити банки недостатньо мірою спрямовують на кредитування економіки. Однією з причин скорочення обсягів кредитування є дефіцит надійних позичальників. Багато підприємств і навіть цілі галузі не знають перспектив розвитку ринку. У зв'язку з цим концептуальними основами державної політики має бути орієнтація на внутрішній попит, підвищення рівня життя населення й активне імпортозаміщення, впровадження енергозберігаючих технологій.

Криза загострила необхідність зміни підходів до банківського нагляду. Передусім – упровадження сучасних інструментів, призначених для запобігання проведенню банками високоризикової діяльності. Важливим принципом банківського нагляду, як зазначалося на самітах країн Великої двадцятки, має стати диференціація нагляду залежно від масштабів банку, характеру й обсягу здійснюваних ним операцій, а також зміни проциклічної політики нагляду на антициклічне регулювання, яке передбачає використання динамічних резервів не лише на поточні, а й на довгострокові

Таблиця 2. Рейтинг конкурентоспроможності WEF 2009–2010

Країна	Місце
Естонія	29
Азербайджан	66
Туреччина	80
Китай	81
Україна	106
Казахстан	111
Росія	119

очікувані витрати.

Про необхідність упровадження антициклічного банківського нагляду свідчать і дані графіків 6 та 7. Так, у період “кредитного буму” 2001–2007 років банки вважали ризики низькими і практично не здійснювали відрахувань у резерви за активними операціями. Темпи зростання обсягів резервів значно відставали від збільшення обсягів активних операцій. У результаті на момент закінчення “кредитного буму” і виникнення банківської кризи накопичився значний розрив між адекватними й фактично сформованими резервами. Кредитний портфель, який раніше вважався надійним, перетворився в ризиковий і потребував значного доформування резервів на відшкодування можливих втрат. Величезні збитки, яких зазнала банківська система України, свідчать про нагальну необхідність удосконалення методик формування резервів, котрі б враховували не лише поточні, а й довгострокові очікувані витрати.

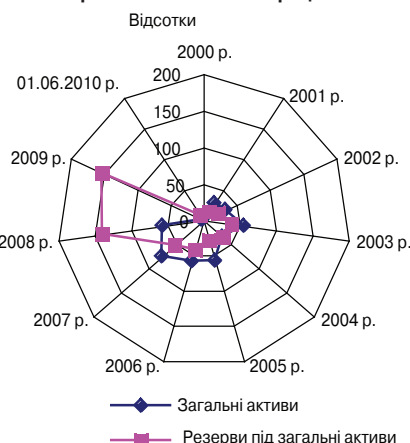
Динамічне резервування по суті є буфером резервів, який має амортизувати кредитні шоки. В період “кредитного буму” банки мають здійснювати додаткові відрахування в резерви, а під час скорочення кредитних пропозицій – знижувати рівень відрахувань у резерви і тим самим зменшувати навантаження на фінансовий результат у період фінансових криз.

Динамічне резервування передбачає зменшення коливальності сукупного рівня резервів у період кредитного циклу, на відміну від діючого нині підходу до формування резервів, визначеного Положенням “Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків”, затвердженим постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000 р. № 279, коли витрати на формування резерву скорочуються в період експансії і збільшуються за умови зменшення обсягів кредитування. Крім того, динамічне резервування передбачає зниження волатильності фінансового результату банків, який залежить від величини сформованих резервів.

Аналіз банківських криз, які, починаючи з 60-х років минулого століття, почастишали, свідчить, що програми з їх подолання, як правило, включають такі три основні компоненти:

– оцінка “поганих” активів за ре-

Графік 6. Темпи приросту загальних активів та резервів на відшкодування можливих втрат за активними операціями

зультатами аудиту міжнародними аудиторськими компаніями;

- очищення балансів банків від “поганих” активів;
- капіталізація банків за участі держави.

В Україні за результатами діагностичного обстеження була здійснена оцінка “поганих” активів, визначена сума доформування резервів та необхідна сума додаткової капіталізації банків. Національним банком України було надано пропозиції щодо капіталізації за участі держави семи банків (“Надра”, Укрпромбанк, “Київ”, Родовід-банк, Укргазбанк, банк “Фінанси та кредит”, Імексбанк). Державною здійснено капіталізацію трьох банків (“Київ”, Родовід-банк, Укргазбанк) на загальну суму 16.7 млрд. грн. Вважається, що ефективність державної капіталізації була низькою, про що свідчить різке погіршення активів капіталізованих банків після державної капіталізації [11], величезні збитки та значні втрати капіталу, ліквідності й платоспроможності банків. За результатами 2009 року збитки трьох банків, капіталізованих за участі держави, становили третину збитків усієї банківської системи – 11.8 млрд. грн. (Укргазбанк – 4.4 млрд. грн., Родовід-банк – 4.2 млрд. грн., банк “Київ” – 3.2 млрд. грн.). За I квартал 2010 року збитки Родовід-банку становили 3.2 млрд. грн., банку “Київ” – 134.1 млн. грн. Зокрема про значні втрати капіталу банками, капіталізованими за участі держави, та низький рівень їх платоспроможності свідчить і значне перевищення їх статутного капіталу над власним капіталом банків (див. таблицю 3).

Прийчини низької ефективності ка-

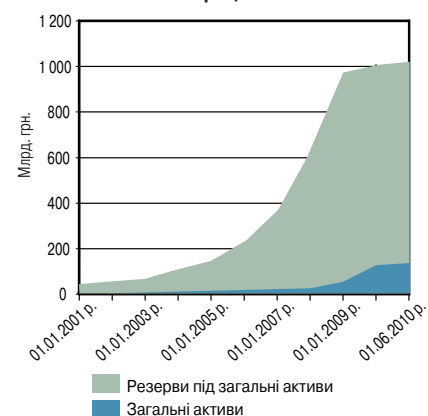
піталізації банків за участі держави зумовлені відсутністю комплексного підходу до розв’язання проблем у діяльності цих банків, невирішеністю питань фінансової реструктуризації. Міжнародний досвід засвідчує [12, с. 226–236], що держава, яка націоналізує банки, виокремлює їхні погані активи й створює державні компанії з їх управління, тобто реалізується принцип визначення “поганих” активів і очищення від них балансів у комплексі з державною капіталізацією банків. У країнах Центральної та Східної Європи, Китаї, Південній Кореї програми реструктуризації банківських систем передбачали створення державних агентств з управління активами, куди переводилися проблемні активи за номіналом або з певним дисконтом в обмін на державні довгострокові облигації, які забезпечували дохід на рівні ринкових процентних ставок. Термін обігу зазначених облигацій відповідав тривалості діяльності агентства.

Метод фінансової реструктуризації, який передбачає створення державних агентств з управління активами, має такі переваги:

- банки можуть сконцентруватися на підвищенні ліквідності й платоспроможності, ефективності надання нових кредитів, а не на погашенні проблемних;
- створення такої структури може сприяти більшою мірою скоординованій процедурі реструктуризації суб’єктів господарювання;
- скорочення директивного кредитування, ліквідація зв’язків банків із ненадійними позичальниками та колишніми інсайдерами;
- пошук нових ніш на банківському ринку, створення нових фінансових продуктів, розвиток конкуренції тощо.

Перевага методу фінансової реструктуризації зі створенням дер-

Графік 7. Динаміка активів та резервів на відшкодування можливих втрат за активними операціями

Таблиця 3. Дані щодо капіталізації банків за участі держави за станом на 01.04.2010 р. [4]

Тис. грн.

Банки	Статутний капітал	Власний капітал	Перевищення статутного капіталу над власним капіталом
Укргазбанк	5 700 000	1 811 640	3 888 360
Родовід-банк	8 409 298	2 043 026	6 366 272
Банк "Київ"	3 567 544	773 239	2 794 305

жавного агентства з управління активами полягає в можливості швидкого відновлення посередницької функції банків та зміцнення їх фінансового стану, оперативної підготовки державних банків до приватизації і формування стійкої довіри інвесторів до цього процесу.

Отже, цілком очевидно, що умови, мета і механізми підтримання державою банківської системи потребують перегляду та вдосконалення. На сьогодні обговорюються різні варіанти щодо подальшої діяльності банків, капіталізованих за участі держави. Заслуговує на увагу пропозиція Національного банку України об'єднати три банки, капіталізовані за участі держави, а також банк "Надра" в один банк. Це дасть змогу підвищити конкурентоспроможність та ефективність діяльності банку- правонаступника. Інша пропозиція стосується продажу банків, капіталізованих за участі держави, на фондовій біржі. Зрозуміло, що такий продаж має бути здійснений стратегічним надійним інвестором без збитків для держави.

Стосовно пропозиції Міністерства фінансів додатково капіталізувати Родовід-банк та Укргазбанк зауважимо, що вона, з огляду на попередній досвід неефективної капіталізації банків за участі держави, може розглядатися за умови очищення балансів за значенням банків від проблемних активів та створення державного агентства з управління активами й подальшою передачею цьому агентству проблемних активів в обмін на державні цінні папери. За умови здійснення державної додаткової капіталізації Родовід-банку та Укргазбанку відповідно до діючого порядку без очищення балансів від "поганих" активів та фінансової реструктуризації, як це відбувалося в інших країнах, є ризик неефективного використання державних коштів, подальшої фінансової нестабільності банків унаслідок збереження негативної тенденції погіршення якості активів, низької ліквідності й платоспроможності банків, що не дасть змоги оперативного підготувати їх

до приватизації та вигідно продати.

Зауважимо, що період фінансової кризи характеризувався реструктуризацією банківської системи шляхом посилення ролі державних банків (Укрексімбанку та Ощадбанку) за рахунок збільшення їх капіталу та участі держави в капіталізації трьох інших банків (Укргазбанку, Родовід-банку та банку "Київ"). Якщо на початку банківської кризи (01.10.2008 р.) частка капіталу державних банків (Ощадбанку та Укрексімбанку) у капіталі банківської системи України становила лише 5.1%, то на сьогодні (з урахуванням державної капіталізації Укргазбанку, Родовід-банку й банку "Київ") участь держави в капіталі банківської системи становить 36%. Однак незважаючи на значне посилення ринкової позиції державних банків, рівень конкурентоспроможності державного сектору в банківській системі України залишається значно нижчим порівняно з іноземним капіталом та приватним бізнесом через низьку надійність та конкурентоспроможність банків, капіталізованих за участі держави.

У рамках антициклічного регулювання діяльності банків пропонуємо розглянути питання щодо створення в Україні стабілізаційного фонду. Обґрунтування цієї пропозиції полягає в тому, що держава змушена витрачати значні кошти для стабілізації ситуації в умовах фінансової кризи в банках, які здійснювали високоризикову діяльність і в яких виникла істотна загроза втрати платоспроможності, зокрема, шляхом капіталізації банків за участі держави. Однак, як справедливо вважає багато аналітиків, вихід із банківської кризи за рахунок платників податків є не найкращим способом вирішення проблеми. Тому антициклічне регулювання діяльності банків має передбачати створення стабілізаційного фонду за рахунок здійснення банками так званих стабілізаційних відрахувань у період стабільного функціонування банків. Зауважимо, що на сьогодні в Німеччині та Франції

активно розглядається питання про створення подібних стабілізаційних фондів, які мають використовуватися для подолання наслідків майбутніх фінансових криз. При цьому у Франції планують спрямовувати такі відрахування безпосередньо до державного бюджету, в Німеччині передбачається створення спеціалізованого фонду антикризового страхування, який перебуватиме під контролем держави.

Слід звернути увагу й на пропозицію Великобританії [13, с. 362] на саміті міністрів фінансів країн Великої двадцятки у Шотландії щодо запровадження світового фінансового податку, мотивуючи це тим, що вигоду від успіхів банків отримує невелика група людей, а за їх прорахунки платять усі. Суть нового податку полягає в тому, що він має бути глобального характеру, стати частиною нової глобальної економічної угоди і компенсувати збої у банківській діяльності. Якщо до цього часу банки у випадку банкрутства або перед банкрутством рятували ситуацію за рахунок податкових надходжень, отриманих від клієнтів банків (невинна сторона), то нова концепція переносить джерело покриття банківських прорахунків на їхні спеціальні податкові відрахування.

Отже, значні втрати банківської системи України під час фінансової кризи та складний процес виходу з банківської кризи, високі ризики та фінансова нестабільність, низька кредитна активність та ефективність капіталізації банків за участі держави свідчать про необхідність удосконалення регулювання діяльності банків у посткризовий період, яке має передбачати:

- впровадження антициклічного банківського нагляду, реалізацію вимог Базельського комітету в повному обсязі та застосування динамічного резервування, яке б враховувало витрати не лише на поточні, а й на довгострокові очікувані витрати;
- розроблення інструментів щодо стримування режиму спекулятивного фінансування, ліквідації "кредитних ям" та підвищення запасу ліквідності банків;
- створення стабілізаційного фонду в Україні за рахунок стабілізаційних відрахувань банків;
- удосконалення порядку капіталізації банків за участі держави з урахуванням позитивного міжнародного досвіду, передбачивши очищення

балансів зазначених банків від проблемних активів та створення державного агентства з управління активами з подальшою передачею цього агентства проблемних активів в обмін на державні цінні папери;

- удосконалення регулювання зовнішніх запозичень банків та участі іноземного капіталу в статутному капіталі банків України, унеможлививши небезпечні концентрації, входження ненадійного капіталу, кредитування економіки та населення за рахунок короткострокових іноземних інвестицій;

- створення державної структури по роботі з проблемними активами банків.

Величезні збитки в діяльності банків свідчать про недооцінку ризиків у докризовий період та недостатній рівень їх хеджування, недосконалість інструментів регулювання діяльності банків та необхідність переходу від проциклічного до антициклічного регулювання діяльності банків, відновлення значимості фінансового результату як важливого індикатора фінансо-

вої стабільності банків та вразливості до ринків.

Література

1. Minsky H.P. *Stabilizing an Unstable Economy*. N. Y. etc, 2008. P.120.
2. Столбов М. *Гипотеза финансовой нестабильности Хаймана Мински и экономической кризис в России* // *Мировая экономика и международные отношения*. — 2010. — № 3. — С. 56—64.
3. Геєць В. *Формування і розвиток фінансової кризи 2008—2009 років в Україні* // *Економіка України*. — 2010. — № 4. — С. 5—15.
4. www.bank.gov.ua
5. Ведев А.Л. *Устойчивость и потенциал российской банковской системы* // *Банковское дело*. — 2010. — № 4. — С. 23—27.
6. Бюлетень Національного банку України. — 2010. — № 4.
7. Кузьмин Д.В. *Факторы стабильности финансовой системы Китая* // *Банковское дело*. — 2010. — № 3. — С. 19—23.
8. Корищенко К.Н. *К посткризисному развитию инфраструктуры и регу-*

лирования финансового рынка // *Деньги и кредит*. — 2010. — № 4. — С. 42—47.

9. *Необходимы смена парадигмы и реформа финансовой системы* // *Банковское дело*. — 2009. — № 11. — С. 88—90.

10. Моисеев С.Р. *Контрциклическое регулирование: динамические резервы и резервный капитал* // *Банковское дело*. — № 10. — 2009. — С. 12—20.

11. Остапович А.З. *Развитие банковской системы в странах с развивающейся и переходной экономикой / А.З. Остапович // Сравнительный анализ стабилизационных программ 90-х годов / Р. Анчак [и др.]: под ред С. Савельева*. — М. 2003. — Гл. 7.

12. Пелих С.А. *Проблемы денежно-кредитных отношений / Сборник научных трудов / С.А. Пелих; Академия управления при Президенте Республики Беларусь*. — Минск: Право и экономика, 2007. — С. 226—236.

13. Юрій С., Савельєв Є. *Новий світовий економічний порядок: історія, теорія, напрямки формування* // *Журнал європейської економіки*. — Том 8 (№ 4), грудень 2009. — С. 353—370.

Інформація з першоджерел/

Доповнення до Переліку осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків¹, внесені у червні 2010 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії ² про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Застосування заходів впливу
247	Чечіль Євген Миколайович	03.06.2010 р. № 322	Серія А № 00206 (тимчасова адміністрація); серія В № 00175 (ліквідація)	03.06.2015 р.	
248	Подеряко Юрій Григорович	17.06.2010 р. № 323	Серія А № 00208 (тимчасова адміністрація)	17.06.2015 р.	
249	Костенко Роман Валерійович	17.06.2010 р. № 324	Серія А № 00209 (тимчасова адміністрація); серія В № 00176 (ліквідація)	17.06.2015 р.	
250	Соловйова Ольга Давланівна	17.06.2010 р. № 325	Серія А № 00210 (тимчасова адміністрація); серія В № 00177 (ліквідація)	17.06.2015 р.	
251	Райтбург Юрій Григорович	17.06.2010 р. № 326	Серія А № 00211 (тимчасова адміністрація); серія В № 00178 (ліквідація)	17.06.2015 р.	
252	Попов Дмитро Анатолійович	23.06.2010 р. № 328	Серія А № 00212 (тимчасова адміністрація); серія В № 00179 (ліквідація)	23.06.2015 р.	

¹ “Перелік осіб, які мають сертифікати Національного банку України на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків” у повному обсязі за станом на 01.01.2010 р. опубліковано у №2 (2010 р.) “Вісника НБУ” на стор. 64—71.

² Кваліфікаційна комісія Національного банку України з питань сертифікації тимчасових адміністраторів та ліквідаторів банківських установ.

Перелік осіб, чії сертифікати на право здійснення функцій тимчасового адміністратора та ліквідатора банків втратили чинність

За станом на 01.07.2010 р.

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові тимчасового адміністратора або ліквідатора	Дата і номер рішення Комісії про надання сертифіката	Номер та серія сертифіката	Строк дії сертифіката / продовження терміну дії сертифіката	Дата та підстава припинення чинності сертифіката
1	Штепа Людмила Павлівна	17.02.2005 р., № 45	№ 000032-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	17.02.2010 р.	Сертифікат втратив чинність 17.02.2010 р. на підставі рішення Комісії від 17.06.2010 р. № 327
2	Максимова Ірина Анатоліївна	17.02.2005 р., № 46	№ 000033-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	17.02.2010 р.	Сертифікат втратив чинність 17.02.2010 р. на підставі рішення Комісії від 17.06.2010 р. № 327
3	Родіонова Марина Олексіївна	21.06.2005 р., № 47	№ 000034-ЛТ (тимчасова адміністрація, ліквідація)	21.06.2010 р.	Сертифікат втратив чинність 21.06.2010 р. на підставі рішення Комісії від 23.06.2010 р. № 329

Підготовлено департаментом кризового менеджменту та контролю операцій на відкритому ринку Національного банку України.